

І. Г. Кивгила

ВНЕСОК УКРАЇНСЬКИХ ЕКОНОМІСТІВ В РОЗВИТОК СЕЛЯНСЬКОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В РОКИ НЕПУ

Проаналізовано з історіографічної точки зору особливості науково-теоретичних розробок направлених на реформування аграрного сектора українськими науковцями-практиками та спеціалістами аграрної справи у 20-х роках ХХ століття.

Відзначено, що характерною рисою історіографії цього періоду було те, що значна частина праць присвячених селянському підприємництву була створена виходячи з різних теоретико-методологічних позицій.

Показано, що особлива увага в дусі часу приділялася проблемам соціальної диференціації села, але не залишалися поза увагою і питання розвитку селянського підприємництва, землевпорядної політики та її соціально-економічним наслідкам. Показано, що значна кількість праць була присвячена проблемам кооперації в українському селі невідомого періоду.

Ключові слова: господарство, кооперація, селянство, сільське господарство, історіографія.

Метою статті є показати з історіографічної точки зору особливості науково-теоретичних розробок направлених на реформування аграрного сектора українськими економістами та спеціалістами аграрної справи у 20-х роках ХХ століття.

У свій час до порушеної нами проблеми з позицій тих аспектів, які вони досліджували, зверталися такі відомі українські дослідники, як Ю. Волосник, О. Ганжа, О. Десятников, В. Калініченко, Г. Капустян, С. Корновенко, С. Кульчицький, В. Лазуренко, А. Морозов, В. Смирнов, О. Сушко, Р. Лях, С. Лях, В. Нечитайло, В. Олянич [1], проте ми спробували подати власне бачення піднятої нами проблеми.

Якщо констатувати в загальному про наявність у 20-х роках минулого століття різного роду концепцій, що стосувались висвітлення проблем життєдіяльності українського селянства, то тут слід зазначити, що вони розглядалися в основній масі у контексті загальносоюзних тенденцій. Дослідники намагалися розібратися в причинах введення нової економічної політики, її сутності на селі і перспективах подальшого розвитку. Особлива увага в дусі часу приділялася проблемам соціальної диференціації села, але не залишалися поза увагою і питання розвитку селянського підприємництва, землевпорядної політики та її соціально-економічним наслідкам.

В загальній масі праці дослідників періоду 20-х років ХХ століття належною мірою позначені увагою до реальних проблем життя українського села, українського селянства.

Питанням функціонування на селі у 1920-ті роки різних видів кооперації присвячена значна маса робіт фахівців-економістів того періоду. Серед них

виділяються праці П. Височанського, Т. Німчинова, О. Макаровського, І. Подольського [2]. В своїх роботах вони розробляли практичні кроки, націлені на поліпшення взаємодії кооперативного осередку та селянського господарства в процесі їх повсякденної діяльності. На основі накопиченого досвіду давалися практичні поради по збудуванню здорового балансу, прискорення обороту товарів та кредитних коштів, рекомендувалися перевірені методи аналізу господарчо-фінансового стану кредитних сільськогосподарських товариств. Аналізувалися можливі перспективи та обсяг збутових і постачальницьких операцій, приділялась увага фінансово-економічним проблемам розвитку селянських господарств.

Важливе значення для вивчення внеску українських економістів у розвиток селянського підприємництва в роки непу має література видана в діаспорі. Так, в 1920-ті рр. активно функціонувала заснована в 1922 р. Українським громадським комітетом у Празі Українська господарська академія та Український інститут громадознавства [3], заснований 1925 р. В Польщі діяв Український науковий інститут, заснований екзильним урядом УНР в 1930 р. Зазначені наукові установи повсякденно цікавились подіями в Україні, тому їх дослідники також публікували аналітичні праці, в яких як організаційна так і господарсько-економічна діяльність української сільськогосподарської кооперації, зверталась увага на становлення селянського підприємництва [4].

Грунтовні праці фахівців-практиків були присвячені системі сільськогосподарського кредиту на Україні. Так, наприклад А. Дідусенко [5], детально висвітлював загальний економічний стан селянських господарств. Серед багатьох проблемних питань піднятих науковцем, він, зокрема, піднімав проблему некоректності у складанні ЦСУ офіційних таблиць градації селянських господарств доби непу. А. Дідусенко зазначав, що жодна група не відбиває повністю яку небуть соціально-класову групу. Фактично до неї входять господарства з різних груп ЦСУ з перевагою тієї групи, яка наближається за своєю заможністю до відповідної “соціально-класової групи” [5, с. 62].

Значний внесок у розробку питання ефективності сільськогосподарського кредиту на Україні вніс Б. Чернікова [6]. Йому вдалося стисло, але аргументовано проаналізувати стан основних джерел надходження грошових ресурсів до селянського господарства та напрямки їх вкладання: земля, тяглова сила, поліпшений реманент, господарські будівлі.

У 1928 році в друкарні міста Золотоноша вийшла цікава праця українського економіста Л. Ландо [7], яка присвячувалась кооперативному кредиту в системі кооперації. Кредитна сільськогосподарська кооперація розглядалася як поєднуючий центр, який через фінансові можливості зможе найбільш ефективно впливати на одночасний розвиток виробничих зусиль селянських господарств, маючи кінцевою метою загальну інтенсифікацію сільського господарства та активне підвищення їх товарності, аж до самостійного виходу на оптові ринки.

Наукове осмислення організаційно-виробничої структури селянських господарств та його ролі в аграрному виробництві активно висвітлювали видатні вчені-аграрники І. Коротков та О. Філіповський [8]. Вони ґрунтовно розробля-

ли питання прикладної економіки, активно функціонуючих селянських господарств, теорію їх кооперації, організації кооперативного збуту, розглядали питання агрономії.

Значний внесок в розвиток селянського підприємництва в роки непу вніс заступник Наркомзему УСРР В. Качинський, який добре знався на аграрних відносинах. Його ґрунтовні праці стосувались питанням селянської кооперації [9]. В. Качинський не сприйняв теорію кооперації російського економіста О. Чаянова та наукові ідеї представників “організаційно-виробничої концепції”. Проте, необхідно зазначити, що саме В. Качинський, хоч і обережно, проте, все ж звернув увагу на деструктивний вплив жовтневого перевороту 1917 р. для сільського господарства України, внаслідок якого відбулася ліквідація поміщицьких економій та обмеження умов розвитку заможних господарств, відтак вони змушено переходили до натурального укладу, оскільки втратили належні економічні можливості діяти на внутрішньому та зовнішньому ринкам. Адже здійснення націоналізації земель, зрівняльний перерозподіл земель, соціалізація майна, на його думку, зовсім “ліквідували великі поміщицькі економії та куркульські господарства”. Між тим, лише поміщицькі господарства щороку поставляли на ринок пересічно 250 млн. пудів хліба [10]. Як зазначає сучасний український дослідник В. Лазуренко, саме В. Качинський, одним з перших в радянську добу, при характеристиці селянських господарств доби непу вводить в науковий та публіцистичний обіг термін “фермер”, “український фермер”, який на його думку в подальшому зможе сповна прибрати на себе функції основного товаровиробника в аграрному секторі економіки [11, с. 20]. Цій проблемі В. Качинським присвячена окрема фахово і аналітично написана стаття [12]. Термін “фермерське господарство” він ототожнює з великим селянським господарством. Щоправда, при цьому товарність зернових культур вважав показником капіталістичного підприємництва. З цього видно, що йому, в певній мірі, бракувало системного бачення економіки селянських господарств, притаманного для російських вчених О. Чаянова, М. Макарова. Перекоаний соціаліст В. Качинський бачив, насамперед, “капіталістичне накопичення”, але нехтував проблемами внутрішніх витрат, споживання, виконання селянським двором додатково-фінансових повинностей перед державою тощо [11, с. 21].

Ґрунтовний аналіз цілого комплексу економічних питань тісно пов'язаних із функціонуванням підприємницького селянського господарства в складі аграрного комплексу національної економіки України радянської доби був виконаний відомим українським фахівцем в галузі аграрної статистики М. Гуревичем [13]. Автор зробив цікаву спробу пошуку критеріїв, користуючись якими можна було б об'єктивно визначити соціально-економічний стан селянського господарства. Саме М. Гуревич першим в Україні радянського періоду вдається до реанімації багатого досвіду земської статистики запропонувавши комбіновані ознаки (розміри засівної площі – кількість робочої худоби) економічного групування селянських господарств [14]. Виходячи з цього, він, без урахування беззасівних, виділяв п'ять груп селянських господарств. Три перші – це малопотужні, нижчесередні і середні. Наступні – вищесередні та сильні.

Багато цікавих питань, які так чи інакше торкалися проблем розвитку, а звідси і товаризації селянських господарств, висвітлювали такі дослідники як Г. Архипов, Н. Гвозд'їй, А. Атерман, Л. Бухановський [15].

У 1925 р. побачила світ праця науковця С. Луценка “Сільське господарство України та політика партії” [16]. Автор показав власне ставлення до курсу більшовиків в аграрному питанні. Він підкреслював важливу роль кооперації та констатував необхідність рівномірного розвитку промисловості та сільського господарства, відзначаючи при цьому негативні тенденції у розвитку колективних господарств, коли у заможних селян відбирали землю [16, с. 31, 52].

Значну увагу питанням показу шляхів розвитку сільського господарства в системі індустріалізації в роки непу приділяв і відомий економіст-аграрник О. Шліхтер [17]. Цікавою є його градація селянства України [18]. Він поділяв його за суто економічними критеріями на три групи. До першої, він відніс незаможне селянство. До другої – середняцьке. А от останню групу, на відміну від більшості дослідників, не кажучи вже про партійно-радянських діячів, він термінологічно визначив саме як “заможну”, а не як “куркульську”. Фактично, О. Шліхтер свідомо проігнорував вже усталену вульгарно-ідеологічну дефініцію, яку на той час звикли вживати для характеристики більш заможних груп села радянські партійно-державні діячі та певна частина слідуючих політичній кон'юктурі науковців [11, с. 37].

Питання оренди землі досить оригінально висвітлив у своїй статті С. Сосновий [19]. В радянський період основними орендарями почали виступати господарства, які прагнули інтенсифікації виробництва. А це, насамперед, господарства, які вже стали на шлях товаризації і саме в ній бачили сенс і мету свого подальшого розвитку.

Зважаючи на нагальність аналізу питань, що стосувались практичних потреб сільського господарства, проблеми землевпорядкування постійно висвітлювалися в науковій літературі доби непу. До них фахово зверталися Б. Вікторов, П. Попов, О. Триліський [20].

Проблема визначення основних чинників, які впливали на підвищення товарності селянського господарства, та можливість розширення активної участі різних прошарків селянства на сільськогосподарському ринку України була висвітлена в роботах І. Лебединського, Я. Пархомівського та інших дослідників [21].

Аналіз історіографічної бази 20-х рр. ХХ ст. стосовно піднятої нами проблеми засвідчив, що вона не оминула фахових науковців-аграрників, теоретиків та практиків-економістів. Чимало в їх роботах було актуальності і конструктиву. Однак, разом з тим, цим працям були притаманні і певні недоліки, що зумовлювалося суспільно-політичними реаліями того часу. Власне, вони були визначені загальною специфікою наукової та суспільної літератури, яка орієнтувалася переважно на практичні потреби, не кажучи вже про те, що частина праць відзначалася відверто-вульгарною політичною заданістю. Проте, попри політичні та ідеологічні складнощі і перепони, в цей досліджуваний нами проміжок часу з'явився цілий ряд праць, в яких доволі зважено і

об'єктивно, із знанням справи досліджувалися соціально-економічні аспекти історії українського селянства доколгоспного періоду.

Список використаних джерел

1. Волосник Ю. П. Нова буржуазія України та розвиток приватнопідприємницької діяльності на фінансовому ринку в роки непу / Ю. П. Волосник ; Харківський національний ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х. : НМЦ "СД", 2002. – 384 с.; Ганжа О. І. Українське селянство в період становлення тоталітарного режиму (1917 – 1927 рр.) / Ганжа О. І. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2000. – 208 с.; Десятніков О. В. Оплата праці найманих сільськогосподарських робітників в індивідуальних селянських господарствах України в період НЕПу / Десятніков О. В. // Український селянин / Інститут історії України НАН України. – Черкаси, 2004. – Випуск 8. – С. 247 – 250; Калініченко В. В. Селянське господарство України в доколгоспний період (1921 – 1929 рр.) / Калініченко В. В. – Х. : Основа, 1991. – 129 с.; Калініченко В. В. Селянське господарство України в період непу : історико-економічне дослідження / Калініченко В. В. – Х. : Основа, 1997. – 400 с.; Капустян Г. Т. Дві “правди” або українське село в двадцять роки двадцятого століття / Капустян Г. Т. – Кременчук [б. в.], 2003. – 324 с.; Корновенко С. В. Податкова політика більшовиків в українському селі в 1921 – 1923 рр. / Корновенко С. В. // Український селянин / Інститут історії України НАН України. – Черкаси, 2000. – Випуск 1. – С. 41 – 43; Корновенко С. В. Село. Хліб. Гроші. Податкова політика радянської влади в українському селі у період НЕПу / Корновенко С. В., Лазуренко В. М. – Черкаси: “Ваш Дім”, 2004. – 188 с.; Кульчицький С. В. Комунізм в Україні : перше десятиріччя (1919 – 1928 рр.) / Кульчицький С. В. – К. : Основи, 1996. – 396 с.; Кульчицький С. В. Соціально-економічний розвиток селянських господарств УРСР напередодні масової колективізації / Кульчицький С. В. // Історичні дослідження. Вітчизняна історія. – 1982. – Вип. 8. – С. 43 – 55; Лазуренко В. М. Заможне селянство України в умовах НЕПу / Лазуренко В. М. – Черкаси: Відлуння-Плюс, 2003. – 160 с.; Лазуренко В. М. Куркуль чи господар? Селянська економіка як соціальна категорія / Лазуренко В. М. – Черкаси: “Ваш Дім”, 2005. – 220 с.; Лазуренко В. М. Українське фермерство: злет і падіння (1921 – 1929 рр.) / Лазуренко В. М. – Черкаси : ЧДТУ, 2013. – 474 с.; Морозов А. Г. Село і гроші. Українська кредитна кооперація в добу непу / Морозов А. Г. – Черкаси : НДІТЕХІМ, 1993. – 274 с.; Смирнов В. М. Соціальна політика в Україні в період НЕПУ. Взаємовідносини влади і суспільства в сільській місцевості : монографія / Смирнов В. М. – Х. : Харків юридичний, 2010. – 294 с.; Сушко О. О. Непмани : соціально-історичний тип приватних підприємців в УРСР (1921 – 1929 рр.) : Наукове видання / Сушко О. О. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2003. – 96 с.; Лях Р. Д. Розв'язання аграрного питання на Україні (1917 – 1923 рр.) / Лях Р. Д. – К.; Донецьк : Вища школа, 1975. – 116 с.; Лях С. Р. Наймана праця в сільському господарстві України в умовах непу / Лях С. Р. – К. : Вища школа, 1990. – 127 с.; Нечитайло В. В. Селянське господарство фермерського типу в Україні : історія і сучасність / Нечитайло В. В. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2004. – 436 с.; Олянич В. В. Концепції організаційно-виробничого типу селянського сімейного господарства УСРР у літературі 20-х рр. / Олянич В. В. // Збірник наукових праць. – Х., 2008. – Вип. 32. – С. 102 – 112.

2. Височанський П. Кооперативний кредит / Височанський П. – Х. : Книгоспілка, 1928. – 408 с.; Височанський П. Начерк розвитку української споживчої кооперації / Височанський П. – Катеринослав : Книгоспілка, 1925. – 182 с.; Німчинов Т. Т. Кредитове сільськогосподарське товариство. Основи його організації та діяльності / Німчинов Т. Т. – Катеринослав : Книгоспілка, 1925. – 140 с.; Німчинов Т. Т. Посередницька робота сільськогосподарської кооперації / Німчинов Т. Т. – Х. : Книгоспілка, 1927. – 89 с.; Німчинов Т. Т. Сільськогосподарське кредитове товариство. Що таке с.-г. кредитове товариство та яку користь від нього має трудове селянство / Німчинов Т. Т. – Х. : Книгоспілка, 1927. – 76 с.; Макаровський О. Вкладні операції сільськогосподарського кредитового товариства / Макаровський О. – Х. : Книгоспілка, 1927. – 145 с.; Макаровський О. Організація і практика сільськогосподарського кредитного товариства / Макаровський О. – Х. : Книгоспілка, 1929. – 136 с.; Подольський І. Кредит для селян, де і як його одержувати та використовувати / Подольський І. – Х. : Радянський селянин, 1929. – 64 с.; Подольський І. Кредитові потреби сільського господарства України та засоби їх задоволення / Подольський І. // Земельник. – 1925. – № 3. – С. 31 – 33; Подольський І. М. Сільськогосподарський кредит / Подольський І. М. – Х. : Книгоспілка, 1928. – 230 с.
3. Українська господарська академія в ЧСР 1922 – 1935. – Нью-Йорк, 1959. – 157 с.
4. Литвицький М. Організаційні завдання сільськогосподарської кооперації на Україні / М. Литвицький. – Прага, 1928. – 236 с.; Бородаєвський С.В. Історія кооперації / С.В. Бородаєвський. – Прага : Український громадський видавничий фонд, 1925. – 445 с.; Коваль В. Соціально-економічна природа сільськогосподарської кооперації / В. Коваль. – Прага, 1927. – 46 с.
5. Дідусенко А. Система сільськогосподарського кредиту на Україні (1923 – 1928 рр.). / Дідусенко А. – Х. : Радянський селянин, 1929. – 120 с.
6. Черников Б. Доходность элементов сельского хозяйства / Черников Б. – Одесса: ДВУ, 1925. – 82 с.
7. Ландо Л. М. Кооперативний кредит в системі кооперації / Ландо Л. М. – Золотоноша, 1928. – 78 с.
8. Коротков И. П. К вопросу о методике обоснования общественных севообработов / Коротков И. П. – Х. : Книгоспілка, 1928. – 87 с.; Коротков И. П. Организационно-производственные минимумы в крестьянском хозяйстве и методы их устранения / Коротков И. П. – Х. : Книгоспілка, 1926. – 210 с.; Коротков И. П. Современные вопросы организации крестьянского хозяйства в связи с общественной агрономией / Коротков И. П. – Мариуполь : Сельхозкредитсоюз, 1927. – 152 с. Филипповский А. К. Как устроить крестьянское хозяйство на Украине / Филипповский А. К. – М.; Л. : Гос. изд-во, 1926. – 72 с.; Філіповський О. К. Розвідка з організації селянського господарства на Україні / Філіповський О. К. – Х. : ДВУ, 1926. – 314 с.
9. Качинский В. Крестьянская кооперация и социализм / Качинский В. – Х. : Всеукр. гос. изд-во, 1921. – 46 с.; Качинський В. На допомогу селянському господарству. Сільськогосподарський кредит на Україні / Качинський В. – Х. : Червоний шлях, 1924. – 54 с.
10. Качинский В. Очередные задачи сельского хозяйства / Качинский В. // Народное хозяйство Украины. Очерки и статьи по хозяйственному строительству Украины. Сборник второй. – Х. : Гос. изд-во Украины, 1921. – С.15.

11. Лазуренко В.М. Українське фермерство: злет і падіння (1921 – 1929 рр.) / Лазуренко В.М. – Черкаси : ЧДТУ, 2013. – 474 с.
12. Качинский В. Молодая поросль фермерства в украинской степи / Качинский В. // Хозяйство Украины. – 1925. – № 6. – С. 98 – 106.
13. Гуревич М. Б. Из итогов 1923/24 хозяйственного года / Гуревич М. Б. // Хозяйство Украины. – 1924. – № 2. – С. 85 – 93; Гуревич М. Б. Состояние сельского хозяйства на Украине в 1922 – 1923 сельскохозяйственном году / Гуревич М. Б. – Х. : Изд-во ЦСУ УССР, 1924. – 26 с.; Гуревич М. Б. Стан селянського скотарства на Україні в 1929 р. / Гуревич М. Б. // Вісник статистики України. – 1929. – № 3. – С. 19 – 26.
14. Гуревич М. Б. Питання сучасного селянського господарства України / Гуревич М. Б. – Х. : Вид-во ЦСУ УССР. – 1927. – XX. – 182 с.
15. Альтерман А. Розвиток хлібного господарства та хлібної торгівлі України / Альтерман А. – Х. : Радянський селянин, 1928. – 44 с.; Альтерман А. Сучасне зернове господарство України та проблеми його товарності / Альтерман А. – Х.: Радянський селянин, 1929. – 110 с.; Архипов Г. К. Сахарная промышленность и крестьянское свеклосеяние / Архипов Г. К. – Х. : Всеукр. гос. изд.-во, 1923. – 54 с.; Гвоздїй Н. Присадибне господарство на Харківщині / Гвоздїй Н. – Х. : Книгоспілка, 1927. – 67 с.; Бухановський Л. Диференціація селянських господарств та селянське буряківництво на Україні / Бухановський Л. // Український агроном. – 1926. – № 1. – С. 34 – 39.
16. Луценко С.К. Сільське господарство України та політика партії / С.К. Луценко. – Х. : Пролетар, 1927. – 68 с.
17. Шліхтер О. На фронті сільського господарства / Шліхтер О. // Українське скотарство. Науково-практичний журнал. – 1927. – № 11. – С. 3 – 5; Шліхтер О. XI роковини Жовтня / Шліхтер О. // Українське скотарство. Науково-практичний журнал. – 1928. – № 11. – С. 3 – 5; Шліхтер О. Г. Підсумки аграрної політики за 10 років / Шліхтер О.Г. // Український землевпорядник. – 1927. – № 10 – 11. – С. 5 – 19; Шліхтер А. Г. Пути развития сельского хозяйства в системе индустриализации страны / Шліхтер А. Г. – Х. : “Пролетарий”, 1927. – 65 с.;
18. Шліхтер О. Українське сільське господарство за 10 років / Шліхтер О. // Український агроном. Журнал агрономічної секції ВУК профспілки с.-г. та лісових робітників СРСР. – 1927. – № 10 – 11. – С. 8 – 20.
19. Сосновий С. Аренда земель в 1924 г. / Сосновий С. // Бюллетень народного комиссариата земледелия. – 1924. – № 50. – С. 77 – 84; Сосновий С. Селянські сівозмїни на Вкраїні / Сосновий С. // Земельник. – 1924. – № 2. – С. 64 – 77.
20. Викторов В. Прошлое и будущее землеустройства на Украине / Викторов В. // Сборник по вопросам сельского хозяйства. – Х. : Всеукр. гос. изд.-во, 1922. – С. 15 – 18; Попов П. Землевпорядження та його шляхи / Попов П. // Український землевпорядник. – 1927. – № 2. – С. 12 – 15; Триліський О. Міжокругові земельні наради і справи про сталість землекористування / Триліський О. // Землеустрійник України. – 1926. – № 1. – С. 17 – 21.
21. Лебединський І. Селянський індекс на Україні. Методологічні основи його вивчення / Лебединський І. – Х. : Книгоспілка, 1928. – 83 с.; Пархомівський Я. Е. Місткість селянського ринку на Поліссі й Правобережжі / Пархомівський Я. Е. // Праці семінару для вивчення народного господарства України ВУАН //

Збірник соціально-економічного відділу. Вип. 4. – К. : ДВУ, 1930. – № 34. – С. 1 – 73; Савримович Г. П. М'ясна торгівля України : Матеріали до вивчення сучасної і довоєнної торгівлі худобою та м'ясом / Савримович Г. П. – Х. : Книгоспілка, 1928. – 71 с.; Беркаш В. Скотарство України та заходи до його розвитку на 10 річницю Жовтневої революції / Беркаш В. // Українське скотарство. Науково-практичний журнал – 1927. – № 11. – С. 6 – 9; Кривецький С. Місткість селянського ринку України в 1924-25 році / Кривецький С. // Земельник. – 1925. – № 3. – С. 34 – 44; Лободюк С. Вплив Харківського ринку на молочне скотарство Харківської округи / Лободюк С. – Х. : Книгоспілка, 1926. – 68 с.; Хрисонопуло В. А. Товарність сільського господарства и емкость деревенского рынка Зиновьевщины в 1925/26 – 1926/27 гг. / Хрисонопуло В. А. – Зиновьевск, 1927. – 86 с.

References

1. Volosnyk Yu. P. Nova burzhuaziya Ukrayiny ta rozvytok pryvatnopydyemnyts'koyi diyal'nosti na finansovomu rynku v roky nepu / Yu. P. Volosnyk ; Kharkiv's'kyu natsional'nyu un-t im. V. N. Karazina. – Kh. : NMTs "SD", 2002. – 384 s.; Hanzha O. I. Ukrayins'ke selyanstvo v period stanovlennya totalitarnoho rezhymu (1917 – 1927 rr.) / Hanzha O. I. – K. : In-t istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny, 2000. – 208 s.; Desyatnikov O. V. Oplata pratsi naymanykh sil'skohospodars'kykh robitnykiv v indyvidual'nykh selyans'kykh hospodarstvakh Ukrayiny v period NEPu / Desyatnikov O. V. // Ukrayins'kyu selyanyn / Instytut istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny. – Cherkasy, 2004. – Vypusk 8. – S. 247 – 250; Kalinichenko V. V. Selyans'ke hospodarstvo Ukrayiny v dokolhospnyy period (1921 – 1929 rr.) / Kalinichenko V. V. – Kh. : Osnova, 1991. – 129 s.; Kalinichenko V. V. Selyans'ke hospodarstvo Ukrayiny v period nepu : istoryko-ekonomichne doslidzhennya / Kalinichenko V. V. – Kh. : Osnova, 1997. – 400 s.; Kapustyan H. T. Dvi “pravdy” abo ukrayins'ke selo v dvadtsyati roky dvadtsyatoho stolittya / Kapustyan H. T. – Kremenichuk [b. v.], 2003. – 324 s.; Kornovenko S. V. Podatkova polityka bil'shovykiv v ukrayins'komu seli v 1921 – 1923 rr. / Kornovenko S. V. // Ukrayins'kyu selyanyn / Instytut istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny. – Cherkasy, 2000. – Vypusk 1. – S. 41 – 43; Kornovenko S. V. Selo. Khlib. Hroshi. Podatkova polityka radyans'koyi vlady v ukrayins'komu seli u period NEPu / Kornovenko S.V., Lazurenko V.M. – Cherkasy: “Vash Dim”, 2004. – 188 s.; Kul'chyts'kyu S. V. Komunizm v Ukrayini : pershe desyatyrichchya (1919 – 1928 rr.). / Kul'chyts'kyu S. V. – K. : Osnovy, 1996. – 396 s.; Kul'chyts'kyu S. V. Sotsial'no-ekonomichnyy rozvytok selyans'kykh hospodarstv URSS naperedodni masovoyi kolektyvizatsiyi / Kul'chyts'kyu S. V. // Istorychni doslidzhennya. Vitchyznyana istoriya. – 1982. – Vyp. 8. – S. 43 – 55; Lazurenko V. M. Zamozhne selyanstvo Ukrayiny v umovakh NEPu / Lazurenko V.M. – Cherkasy: Vidlunnya-Plyus, 2003. – 160 s.; Lazurenko V. M. Kurkul' chy hospodar? Selyans'ka ekonomika yak sotsial'na katehoriya / Lazurenko V.M. – Cherkasy: “Vash Dim”, 2005. – 220 s.; Lazurenko V.M. Ukrayins'ke fermerstvo: zlet i padinnya (1921 – 1929 rr.) / Lazurenko V.M. – Cherkasy : ChDTU, 2013. – 474 s.; Morozov A. H. Selo i hroshi. Ukrayins'ka kredytna kooperatsiya v dobu nepu / Morozov A. H. – Cherkasy : NDITEKhIM, 1993. – 274 s.; Smyrnov V. M. Sotsial'na polityka v Ukrayini v period NEPU.

- Vzayemovidnosyny vlady i suspil'stva v sil's'kiy mistsevosti : monohrafiya / Smyrnov V. M. – Kh. : Kharkiv yurydychnyy, 2010. – 294 s.; Sushko O. O. Nepmany : sotsial'no-istorychnyy typ pryvatnykh pidpryyemtsiv v USSR (1921 – 1929 rr.) : Naukove vydannya / Sushko O. O. – K. : NPU im. M. P. Drahomanova, 2003. – 96 s.; Lyakh R. D. Rozv'yazannya ahrarnoho pytannya na Ukrayini (1917 – 1923 rr.) / Lyakh R. D. – K.; Donets'k : Vyshcha shkola, 1975. – 116 s.; Lyakh S. R. Naymana pratsya v sil's'komu hospodarstvi Ukrayiny v umovakh nepu / Lyakh S. R. – K. : Vyshcha shkola, 1990. – 127 s.; Nechytaylo V. V. Selyans'ke hospodarstvo fermers'koho typu v Ukrayini : istoriya i suchasnist' / Nechytaylo V. V. – Kamyanets'-Podil's'kyy : Aksioma, 2004. – 436 s.; Olyanych V. V. Kontseptsiyi orhanizatsiyno-vyrobnychoho typu selyans'koho simeynoho hospodarstva USSR u literaturi 20-kh rr. / Olyanych V. V. // Zbirnyk naukovykh prats'. – Kh., 2008. – Vyp. 32. – S. 102 – 112.
2. Vysochans'kyy P. Kooperatyvnyy kredyt / Vysochans'kyy P. – Kh. : Knyhospilka, 1928. – 408 s.; Vysochans'kyy P. Nacherk rozvytku ukrayins'koyi spozhyvchoyi kooperatsiyi / Vysochans'kyy P. – Katerynoslav : Knyhospilka, 1925. – 182 s.; Nimchynov T. T. Kredytove sil's'kohospodars'ke tovarystvo. Osnovi yoho orhanizatsiyi ta diyal'nosti / Nimchynov T. T. – Katerynoslav : Knyhospilka, 1925. – 140 s.; Nimchynov T. T. Poserednyts'ka robota sil's'kohospodars'koyi kooperatsiyi / Nimchynov T. T. – Kh. : Knyhospilka, 1927. – 89 s.; Nimchynov T. T. Sil's'kohospodars'ke kredytove tovarystvo. Shcho take s.-h. kredytove tovarystvo ta yaku koryst' vid n'oho maye trudove selyanstvo / Nimchynov T. T. – Kh. : Knyhospilka, 1927. – 76 s.; Makarovs'kyy O. Vkladni operatsiyi sil's'kohospodars'koho kredytovoho tovarystva / Makarovs'kyy O. – Kh. : Knyhospilka, 1927. – 145 s.; Makarovs'kyy O. Orhanizatsiya i praktyka sil's'kohospodars'koho kredytovoho tovarystva / Makarovs'kyy O. – Kh. : Knyhospilka, 1929. – 136 s.; Podol's'kyy I. Kredyt dlya selyan, de i yak yoho oderzhuvaty ta vykorystovuvaty / Podol's'kyy I. – Kh. : Radyans'kyy selyanyn, 1929. – 64 s.; Podol's'kyy I. Kredytovi potreby sil's'koho hospodarstva Ukrayiny ta zasoby yikh zadovolennya / Podol's'kyy I. // Zemel'nyk. – 1925. – # 3. – S. 31 – 33; Podol's'kyy I. M. Sil's'kohospodars'kyy kredyt / Podol's'kyy I. M. – Kh. : Knyhospilka, 1928. – 230 s.
 3. Ukrayins'ka hospodars'ka akademiya v ChSR 1922 – 1935. – N'yu-York, 1959. – 157 s.
 4. Lytvyts'kyy M. Orhanizatsiyni zavdannya sil's'kohospodars'koyi kooperatsiyi na Ukrayini / M. Lytvyts'kyy. – Praha, 1928. – 236 s.; Borodayevs'kyy S.V. Istoriya kooperatsiyi / S.V. Borodayevs'kyy. – Praha : Ukrayins'kyy hromads'kyy vydavnychy fond, 1925. – 445 s.; Koval' V. Sotsial'no-ekonomichna pryroda sil's'kohospodars'koyi kooperatsiyi / V. Koval'. – Praha, 1927. – 46 s.
 5. Didusenko A. Systema sil's'kohospodars'koho kredytu na Ukrayini (1923 – 1928 rr.). / Didusenko A. – Kh. : Radyans'kyy selyanyn, 1929. – 120 s.
 6. Chernykov B. Dokhodnost' elementov sel'skoho khozyaystva / Chernykov B. – Odessa : DVU, 1925. – 82 s.
 7. Lando L. M. Kooperatyvnyy kredyt v systemi kooperatsiyi / Lando L. M. – Zolotonosha, 1928. – 78 s.
 8. Korotkov Y. P. K voprosu o metodyke obosnovanyya obshchestvennykh sevoobrabotov / Korotkov Y. P. – Kh. : Knyhospilka, 1928. – 87 s.; Korotkov Y. P. Orhanyzatsyonno-proyzzvodstvennyye mynymymy v krest'yanskom khozyaystve y metody ykh ustranenyaya / Korotkov Y. P. – Kh. : Knyhospilka, 1926. – 210 s.; Korotkov Y. P. Sovremennyye voprosy orhanyzatsyyi krest'yanskoho khozyaystva v

- svyazy s obshchestvennoy ahronomyey / Korotkov Y. P. – Maryupol' : Sel'khoz kredyt-soyuz, 1927. – 152 s. Fylyppovskyy A. K. Kak ustroyt' krest'yanskoe khozyaystvo na Ukrayne / Fylyppovskyy A. K. – M.; L. : Hos. yzd-vo, 1926. – 72 s.; Filipovs'kyy O. K. Rozvidka z orhanizatsiyi selyans'koho hospodarstva na Ukrayini / Filipovs'kyy O. K. – Kh. : DVU, 1926. – 314 s.
9. Kachynskyy V. Krest'yanskaya kooperatsyya y sotsyalyzm / Kachynskyy V. – Kh. : Vseukr. hos. yzd.-vo, 1921. – 46 s.; Kachyns'kyy V. Na dopomohu selyans'komu hospodarstvu. Sil's'kohospodars'kyy kredyt na Ukrayini / Kachyns'kyy V. – Kh. : Chervonyy shlyakh, 1924. – 54 s.
 10. Kachynskyy V. Ocherednye zadachy sel'skoho khozyaystva / Kachynskyy V. // Narodnoe khozyaystvo Ukrainy. Ocherky y stat'y po khozyaystvennomu stroitel'stvu Ukrainy. Sbornyk vtoroy. – Kh. : Hos. yzd.-vo Ukrainy, 1921. – S.15.
 11. Lazurenko V.M. Ukrayins'ke fermerstvo: zlet i padinnya (1921 – 1929 rr.) / Lazurenko V.M. – Cherkasy : ChDTU, 2013. – 474 s.
 12. Kachynskyy V. Molodaya porosl' fermerstva v ukraynskoy stepy / Kachynskyy V. // Khozyaystvo Ukrainy. – 1925. – # 6. – S. 98 – 106.
 13. Hurevych M. B. Yz ytohov 1923/24 khozyaystvennogo hoda / Hurevych M. B. // Khozyaystvo Ukrainy. – 1924. – # 2. – S. 85 – 93; Hurevych M. B. Sostoyanye sel'skoho khozyaystva na Ukrayne v 1922 – 1923 sel'skokhozyaystvennom hodu / Hurevych M. B. – Kh. : Yzd-vo TsSU USSR, 1924. – 26 s.; Hurevych M. B. Stan selyans'koho skotarstva na Ukrayini v 1929 r. / Hurevych M. B. // Visnyk statystyky Ukrainy. – 1929. – # 3. – S. 19 – 26.
 14. Hurevych M. B. Pytannya suchasnoho selyans'koho hospodarstva Ukrainy / Hurevych M. B. – Kh. : Vyd-vo TsSU USSR. – 1927. – XX. – 182 s.
 15. Al'terman A. Rozvytok khlibnoho hospodarstva ta khlibnoyi torhivli Ukrainy / Al'terman A. – Kh. : Radyans'kyy selyanyn, 1928. – 44 s.; Al'terman A. Suchasne zernove hospodarstvo Ukrainy ta problemy yoho tovarnosti / Al'terman A. – Kh. : Radyans'kyy selyanyn, 1929. – 110 s.; Arkhypov H. K. Sakharnaya promyshlennost' y krest'yanskoe svekloseyanye / Arkhypov H. K. – Kh. : Vseukr. hos. yzd.-vo, 1923. – 54 s.; Hvozdiy N. Prysadybne hospodarstvo na Kharkivshchyni / Hvozdiy N. – Kh. : Knyhospilka, 1927. – 67 s.; Bukhanovs'kyy L. Dyferentsiatsiya selyans'kykh hospodarstv ta selyans'ke buryakivnytstvo na Ukrayini / Bukhanovs'kyy L. // Ukrayins'kyy ahronom. – 1926. – # 1. – S. 34 – 39.
 16. Lutsenko S.K. Sil's'ke hospodarstvo Ukrainy ta polityka partiyi / S.K. Lutsenko. – Kh. : Proletar, 1927. – 68 s.
 17. Shlikhter O. Na fronti sil's'koho hospodarstva / Shlikhter O. // Ukrayins'ke skotarstvo. Naukovo-praktychnyy zhurnal. – 1927. – # 11. – S. 3 – 5; Shlikhter O. KhI rokovyny Zhovtnya / Shlikhter O. // Ukrayins'ke skotarstvo. Naukovo-praktychnyy zhurnal. – 1928. – # 11. – S. 3 – 5; Shlikhter O. H. Pidsumky aharnoyi polityky za 10 rokiv / Shlikhter O.H. // Ukrayins'kyy zemlevporyadnyk. – 1927. – # 10 – 11. – S. 5 – 19; Shlykhter A. H. Puty razvytyya sel'skoho khozyaystva v systeme yndustryalizatsyy strany / Shlykhter A. H. – Kh. : “Proletaryy”, 1927. – 65 s.;
 18. Shlikhter O. Ukrayins'ke sil's'ke hospodarstvo za 10 rokiv / Shlikhter O. // Ukrayins'kyy ahronom. Zhurnal ahronomichnoyi sektsiyi VUK profspilky s.-h. ta lisovykh robitnykiv SRSR. – 1927. – # 10 – 11. – S. 8 – 20.
 19. Sosnovyy S. Arenda zemel' v 1924 h. / Sosnovyy S. // Byulleten' narodnoho komysaryata zemledelyya. – 1924. – # 50. – S. 77 – 84; Sosnovyy S. Selyans'ki

- sivozminy na Vkrayini / Sosnovyy S. // Zemel'nyk. – 1924. – # 2. – S. 64 – 77.
20. Vyktorov V. Proshloe y budushchee zemleustroystva na Ukrayne / Vyktorov V. // Sbornyk po voprosam sel'skoho khozyaystva. – Kh. : Vseukr. hos. yzd.-vo, 1922. – S. 15 – 18; Popov P. Zemlevporyadzhennya ta yoho shlyakhy / Popov P. // Ukrayins'kyy zemlevporyadnyk. – 1927. – # 2. – S. 12 – 15; Trylis'kyy O. Mizhokruhovi zemel'ni narady i spravy pro stalist' zemlekorystuvannya / Trylis'kyy O. // Zemleustriynyk Ukrayiny. – 1926. – # 1. – S. 17 – 21.
21. Lebedyns'kyu I. Selyans'kyu indeks na Ukrayini. Metodolohichni osnovy yoho vyrakhovuvannya / Lebedyns'kyu I. – Kh. : Knyhospilka, 1928. – 83 s.; Parkhomivs'kyu Ya. E. Mistkist' selyans'koho rynku na Polissi y Pravoberezhzhi / Parkhomivs'kyu Ya. E. // Pratsi seminaru dlya vyvchennya narodnoho hospodarstva Ukrayiny VUAN // Zbirnyk sotsial'no-ekonomichnoho viddilu. Vyp. 4. – K. : DVU, 1930. – # 34. – S. 1 – 73; Savrymovych H. P. M"yasna torhivlya Ukrayiny : Materialy do vyvchennya suchasnoyi i dovoynoyi torhivli khudoboyu ta m"yasom / Savrymovych H. P. – Kh. : Knyhospilka, 1928. – 71 s.; Berkash V. Skotarstvo Ukrayiny ta zakhody do yoho rozvytku na 10 richnytsyu Zhovtnevoyi revolyutsiyi / Berkash V. // Ukrayins'ke skotarstvo. Naukovo-praktychnyy zhurnal – 1927. – # 11. – S. 6 – 9; Kryvets'kyu S. Mistkist' selyans'koho rynku Ukrayiny v 1924-25 rotsi / Kryvets'kyu S. // Zemel'nyk. – 1925. – # 3. – S. 34 – 44; Lobodyuk S. Vplyv Kharkivs'koho rynku na molochne skotarstvo Kharkivs'koyi okruhy / Lobodyuk S. – Kh. : Knyhospilka, 1926. – 68 s.; Khrysonopulo V. A. Tovarnost' sel'skoho khozyaystva y emkost' derevenskoho rynku Zynov'evshchyny v 1925/26 – 1926/27 hh. / Khrysonopulo V. A. – Zynov'evsk, 1927. – 86 s.

И. Г. Кивгила

Вклад украинских экономистов в развитие крестьянского предпринимательства в годы НЭПа

Проанализированы с историографической точки зрения особенности научно-теоретических разработок направленных на реформирование аграрного сектора украинскими учеными-практиками и специалистами аграрного дела в 20-х годах XX века.

Отмечено, что характерной чертой историографии этого периода было то, что значительная часть работ посвященных крестьянскому предпринимательству была создана исходя из различных теоретико-методологических позиций.

Показано, что особое внимание в духе времени уделялось проблемам социальной дифференциации деревни, хотя не оставались без внимания и вопросы развития крестьянского предпринимательства, землеустроительной политики и ее социально-экономических последствий. Показано, что значительное количество работ было посвящено проблемам кооперации в украинском селе нэповского периода.

Ключевые слова: хозяйство, кооперация, крестьянство, сельское хозяйство, историография.

I. G. Kyvhyla

**The contribution of Ukrainian economists to the development
of peasant entrepreneurship in the years of NEP**

The peculiarities of scientific and theoretical developments aimed at reforming of agricultural sector by Ukrainian scientists-practitioners and specialists of agrarian business in the 20s years of the XX century are analyzed from historiographical point of view.

It is noted that a lot of works, devoted to peasant entrepreneurship, which have been created on the basis of various theoretical and methodological positions, are characteristic feature of the historiography of this period.

It is shown that special attention during this time was paid to the problems of social differentiation of a village, though the problems of the development of farm businesses, the organization of land exploitation policy and its socio-economic consequences weren't ignored too.

It is shown that a significant number of works were devoted to issues of cooperation in Ukrainian village during NEP period.

Key words: farm, cooperatives, peasantry, agriculture, historiography.